

Logopedická prevence - preventivní, včasná obrana a opatření učiněná dříve, než dojde k nějakému problému v řeči. Přirozená prevence je zejména dobrý vzor v řeči, kladné citové vazby a dobrá výchova.

Nejedná se o LOGOPEDICKOU PÉČI, která se zbývá dětmi s poruchami řeči a dorozumívání, které jsou zařazeny Školským poradenským zařízením do speciální třídy Hvězdičky.

Logopedická prevence v naší MŠ je určena všem dětem

Špatná výslovnost dětí může být jednou z překážek, proč rodiče dítěte musí požádat o **odklad školní docházky**. Aby z tohoto důvodu bylo „odkladových“ dětí co nejméně, se starají i učitelky naší mateřské školy.

Obsahem logopedických chviliek jsou:

- dechová cvičení
- artikulační cvičení
- nápodoba zvuků
- procvičování již vyvozených hlásek
- další aktivity: grafomotorika, hry na rozvoj sluchové a zrakové percepce, rozvoj rytmického cítění, fonemického sluchu, gramatické roviny jazyka

Cílem logopedických chviliek je podpora přirozeného rozvoje řeči dětí, rozvoje řečových dovedností dětí, prevence vzniku vad řeči, případně odhalení možné poruchy či nesprávného vývoje řeči. V žádném případě se nejedná o nápravu hlásek, tu mohou provádět jen odborníci.

Učitelky MŠ **pomáhají** odhalit u dětí nedostatky, **upozorňují** či **vyzývají** rodiče ke včasné návštěvě odborníka.

Avšak nemohou a ani nezodpovídají za celkový jazykový rozvoj dítěte. Největší a nezastupitelnou roli hraje od počátku života dítěte rodina a její přístup ke komunikaci. Nezapomeňte, že období řeči začíná již broukáním kojence a stojí na dobré kondici a správné hrubé motorice dítěte (tedy přirozeném pohybu - chůzi, běhu, lezení...)

Zodpovědnost je vždy na straně rodičů!!!

Pravidla primární podpory dítěte v mateřské škole

- Umožnit dítěti s narušenou komunikační schopností vzdělávat se společně se zdravě komunikující populací dětí v běžné mateřské škole.
- Respektovat doporučení odborníků při rozvíjení komunikačních schopností dítěte.

- Regulovat emoční klima ve třídě tak, aby v ní nebyl křik, napětí a konflikty.
- Potlačovat negativismus dítěte ignorováním, neposilováním nežádoucích projevů; pokud však vyústí do porušování práv jiných osob, je třeba výchovně zasáhnout.
- Snažit se za každých okolností o vzájemné porozumění s dítětem, popř. použít systémy náhradní (alternativní) nebo podpůrné (augmentativní) komunikace podle doporučení logopeda.
- Usilovat o spokojenost dítěte a zmírňovat jeho adaptační, sociální či emoční problémy.
- Při rozvíjení osobnosti dítěte spolupracovat s rodiči a dalšími odborníky, tj. s pedagogem, asistentem učitele, logopedem, speciálním pedagogem, psychologem, lékařem apod. tak, aby jejich působení směřovalo ke stejným cílům.

Některé zásady pedagogické prevence

- Nenutit dítě mluvit výzvami typu: *Řekni! Zopakuj!*
- Nezesměšňovat dítě opakováním jeho chybných výpovědí.
- Netrestat, nekritizovat a neupozorňovat dítě, že mluví špatně.
- Neopravovat ho, nevracet se, aby něco vyslovilo, zopakovalo, zodpovědělo správně.
- Nepřerušovat dítě při mluvení.
- Nevyčítat dítěti, že málo a špatně mluví.
- Nenutit dítě mechanicky opakovat předříkávaná slova bez pochopení jejich obsahu.
- Nenutit dítě k řečovým projevům před cizími lidmi nebo při veřejném vystoupení, pokud samo nechce.
- Nevystavovat dítě komunikačním situacím, v nichž by selhalo nebo se cítilo neúspěšné.
- Nepodceňovat ani nepřeceňovat komunikační schopnosti dítěte.
- Nestresovat dítě nedostatkem času, netrpělivostí.
- Nezapojovat dítě do činností, které v něm vyvolávají strach a úzkost.
- Nevyvozovat u dítěte správnou výslovnost narušené hlásky — to je v kompetenci logopeda

Nejdůležitější období pro vývoj řeči je období do šesti až sedmi let, nejprudší tempo růstu je od tří do čtyř let.

Raný vývoj řeči je podmíněn a ovlivněn:

- motorikou

Mezi první znaky motoriky mluvidel patří polykací pohyby, vyšpulování rtů, škytání. Prvními aktivitami se stávají např. sání, dumlání, žvýkání, broukání a napodobivé žvatlání. Velký význam má vyzrávání hrubé motoriky / sedy, lezení a chůze dítěte/. Rovněž jemná motorika / obratnost rukou, uchopování drobných předmětů/ podporuje vývoj řeči.

Obecně lze říci, že u dětí s narušeným a opožděným vývojem hrubé i jemné motoriky častěji nastávají problémy ve vývoji řeči.

- vnímáním

Důležitý faktor na rozvoj řeči je zrak / dítě reaguje na hračku, blízkou osobu- dítě automaticky reaguje hlasem /. Zrakem dítě odezírá pohyb mluvidel /osvojování artikulace – nápodoba pro žvatlání/. Odezírá neverbální komunikaci / mimika obličeje, gesta blízkého člověka/. První slova jsou spojena se zrakovými vjemy / nejprve slovo spojuje s předmětem, poté si předmět dokáže představit prostřednictvím slova/.

Nezastupitelný je pro řečový vývoj sluch. Brzy rozpozná matčin hlas, ve čtvrtém měsíci rozpozná zdroj zvuku a rozvíjí se schopnost aktivního záměrného poslouchání.

Spolu se zrakem má sluch zásadní význam ve fázi napodobivého žvatlání, osvojení správné artikulace při přednesené řeči.

- sociálním prostředím

Vnější vlivem, který ovlivňuje řeč, je sociální prostředí. Nevhodné výchovné styly, nedostatek podnětů mohou mít za následek pomalejší vyzrávání řeči / k neurotickým projevům, k zadržování/.

V raném věku má hlavní úlohu rodina / výchovný styl, podnětnost, mluvní vzor/.

Vývoj dítěte předškolního věku / tělesný vývoj, vývoj poznávacích procesů, vnímání, paměť,

fantazie, myšlení, chápání prostoru a času, školní zralost

Vývoj dítěte psychických, poznávacích, motorických a řečových schopností je rozdělován na určitá vývojová období. Psychický vývoj je ovlivněn dědičnými i vnějšími vlivy.

Předškolní věk zahrnuje období od 3 roku života dítěte do 6 – 7 let, kdy vstupuje do základní školy.

Toto období je označováno jako věk iniciativy.

U dítěte v předškolním věku sledujeme:

- tělesný vývoj – Mění se tělesná konstituce dítěte, pohyby se zdokonalují. V předškolním věku by mělo již dítě zvládat veškeré sebeobslužné činnosti. Rozvíjí se jeho jemná motorika, rozvoj drobného svalstva prstů. V předškolním věku dochází k rozvoji tělesného vývoje.
- vývoj poznávacích procesů – V předškolním věku se intenzivně rozvíjejí všechny

poznávací procesy a tím může dítě důkladněji poznávat okolní svět.

- vnímání – Je pro tento věk nejdůležitější. Můžeme jej rozdělit na zrakové, sluchové, dotykové, chuťové, čichové a vnímání prostoru a času. Nejvíce se rozvíjí vlastními prožitky.

- paměť – Jde o schopnost vštípit si nové vjemy, uvědomovat si je a dle představ a potřeby si je vybavovat. Fixují se zvláště konkrétní a názorné jevy. U dítěte předškolního věku funguje více mechanická paměť (dítě si pamatuje verše).

- fantazie – Fantazie se rozvíjí v průběhu celého předškolního věku, na základě individuálních schopností dítěte a vlivem prostředí, které jej obklopuje. Dítě uplatňuje svou fantazii při hře, vyprávění, v každodenních situacích.

- myšlení – Proti útlému věku dochází u dítěte předškolního věku k významu rozvoji všech forem myšlení. Mladší dítě je fixováno jen na viditelné znaky. Předškolní dítě má tendenci si upravovat realitu tak, aby pro něj byla srozumitelná a přijatelná. Myšlení v tomto období je útržkovité, nekoordinované, chaotické. Je nutné rozvoj myšlení neustále prohlubovat – chápání prostoru a času. Každý jedinec má svůj vlastní názor na svět, který vyjadřuje prostřednictvím různých her a činností. Nejtypičtější forma je kresba, vyprávění nebo hra.

Tyto činnosti jsou pro dítě předškolního věku přirozené.

- školní zralost – Jsou dána určitá kritéria, která musí dítě před vstupem do školy zvládnout

(Desatero pro rodiče, konkretizované výstupy našeho ŠVP, Diagnostika předškoláka). Jedná se o soubor požadavků v oblasti tělesné, duševní i sociální. Školní zralost je ovlivněna individuálními dovednostmi a schopnostmi dítěte.

Může ji posoudit psycholog (Pedagogicko – psychologická poradna), který doporučí odklad školní docházky.

Přehled stádií v ontogenezi dětské řeči

Období, kdy si dítě osvojuje mateřský jazyk, sahá až do období prenatálního (před narozením).

Každý jedinec ve vývoji musí projít všemi stádii řeči. Nelze však určit, kdy které období nastoupí.

Musíme tedy brát na zřetel, že může u dítěte dojít k určitému zrychlení nebo naopak zpomalení ve vývoji. Tento vývoj je ovlivňován vrozenými dispozicemi, zdravotním stavem a sociálním prostředím.

V ontogenezi dětské řeči rozlišujeme následující stádia vývoje řeči:

- předřečové období - přípravné

1. stádium křiku - toto ještě není stádium komunikace

2. stádium broukání - 6. týden to jsou to první znaky řeči, vyjádření libosti a nelibosti. Libost projevujeme měkkým hlasovým začátkem (hekání ááá), nelibost projevujeme tvrdým hlasovým začátkem.

3. stádium žvatlání - 2. - 3. měsíc - hra s mluvidly, není vyvinuta sluchová kontrola. Prostupuje zraková - sluchová percepce. Dítě vnímá rytmus, výšku hlasu => vědomá komunikace.

4. stádium rozumění řeči - 10. - 12. měsíc - nechápe význam slov - spojuje je s projevem motoriky. Dítě začíná ukazovat, používá gesta.

5. vlastní vývoj řeči

1 - 2 roky

- první smysluplná slova

- nápodoba melodie a přízvuku slov

- onomatopoeia / pi, pa, po, mu,ko, .../

- zdvojené slabiky /baba, mama, tata, .../

- později holé věty /Mama pa. apod./

- pojmenovávání konkrétních předmětů, osob a činností /Pa pa, Kukuč, Haf, apod./

- slovní zásoba v 18. měsících - 50 výrazů

- ve 2 letech – 400 slov

2 - 3 roky

- nárůst slovní zásoby (je nerovnoměrný)
- holé věty se postupně rozrůstají o další větné členy
- řazení větných členů není ještě správné (Auto viděl já.)
- počátky skloňování a časování
- pamatuje si krátkou říkanku, doplňuje jednotlivá slova (Skákal – „ pes“)

3 - 4 roky

- období vývojových obtíží (rozvoj psychiky, myšlení je na vyšší úrovni než vyjadřovací schopnosti)
- přechod od konkrétního myšlení k abstraktnímu
- pojmenuje předměty, osoby, činnosti, začíná užívat pojmy
- tvoří 3 – 4 členné věty
- lépe skloňuje i časuje, začíná rozlišovat časy (minulý a budoucí)
- období otázek – Co to je?, Proč?
- pamatuje si krátkou říkanku
- artikulace je nepřesná, nestabilní, řeč není ještě srozumitelná
- v oblasti sluchového rozlišování: rozpozná hlasy známých osob, známé technické a přírodní zvuky, nerozlišuje nesprávnou výslovnost u sebe ani u známých osob
- v oblasti motoriky mluvidel: pohyby nejsou přesné

4 – 5 let

- období intelektualizace řeči
- dítě chápe obsah slov, rozliší konkrétní od abstraktního
- slovní zásoba je bohatá
- tvoří rozvinuté věty a souvětí
- časuje a skloňuje – ještě se může vyskytovat fyziologický agramatismus

- užívá konkrétní i abstraktní pojmy, rozlišuje časy
- vypráví podle obrázku známou pohádku
- rytmizuje slova a říkanky (rozklad slov na slabiky)
- rozliší slova podle první slabiky (při vhodné motivaci)
- řeč by již měla být srozumitelná, artikulace ještě není správná

5 – 6 let

- dítě mluví ve větách bez nápadných gramatických chyb
- pamatuje si básničku, je schopno vyprávět krátký příběh
- řeč by již měla být srozumitelná, může váznout artikulace u pár hlásek
- v oblasti sluchového rozlišování: rozloží slovo na slabiky, rozlišuje ve slově první a poslední slabiku, začíná rozlišovat první a poslední hlásku, rozpozná u sebe i druhého chybu ve výslovnosti
- mluví plyně, bez dysgramatismu
- vymýšlí vlastní příběhy, zapojuje fantazii, rozumí jednoduchým vtipům
- umí tvořit rýmy
- orientuje se a zná svou základní anamnestickou informaci (bydliště, jména sourozenců, rodičů i prarodičů)
- sociální vyzrállost a dovednost (vyřízení krátkého vzkazu, ohlášení se do telefonu, apod.)

po 7 roce

- řeč se rozvíjí i nadále, především slovní zásoba
- vyvíjí se vyjadřovací schopnosti, mluvní pohotovost
- hlubší rozvoj přízvuku, melodie a tempa komunikačních schopností

Úskalí dětské řeči:

- vnitřní vliv - (vrozené dispozice, vývoj sluchu, vývoj zraku, vývoj řečové motoriky, zóny mozku, mluvního aparátu, nosní mandle)
- vnější vliv - (rodinný vliv, prostředí množství a přiměřenosti podnětů, správný řečový vzor)

Jazykové roviny v ontogenezi dětské řeči

Řeč dělíme do čtyř rovin:

- Foneticko-fonologická rovina
- Morfologicko-syntaktická rovina
- Lexikálně-sémantická rovina
- Pragmatická rovina

Foneticko-fonologická rovina

Jde o sluchové rozlišování hlásek a jejich výslovnost. Dítě ze zvuků, které ho obklopují, postupně dokáže vyčleňovat hlásky mateřského jazyka. Tato schopnost se začíná projevovat okolo 6 až 8 měsíce a její vývoj je poměrně zdoluhavý. Sluchové rozlišování je v úzkém vztahu k výslovnosti, protože dítě pro správnou výslovnost potřebuje rozlišovat nejen hlásky, ale mezi správným a nesprávným zněním.

Mluvidla splňují všechny předpoklady pro artikulaci ve 2 až 3 letech. Vývoj výslovnosti se řídí od nejjednoduchších samohlásek A, E, I, O, U, dvojhásek, dále pak hlásek – P, B, M, T, D, N, K, G, F, H, CH, V, J, měkčení, až po hlásky artikulačně nejobtížnější R, Ř, C, S, Z, Č, Š, Ž.

Do 5 let považujeme dyslálii /nesprávná výslovnost/ za fyziologickou, od 5 do 7 za prodlouženou fyziologickou formu. Po 7 letech je málo pravděpodobné, že se výslovnost upraví spontánně.

Morfologicko-syntaktická rovina

Tato rovina zahrnuje užívání slovních druhů, tvarosloví a větosloví. S věkem se mění zastoupení jednotlivých slovních druhů, obvykle dítě nejprve používá podstatná jména, potom slovesa, přídavná jména, osobní zájmena a číslovky. Po 4 roce by již mělo používat všechny druhy slov. Mezi 2 a až 2,5 roky pozvolna začíná časovat a skloňovat.

Nejprve se ustaluje rod, potom číslo, nakonec pád. Mezi 3 a 4 rokem používá souvětí. Do 4 let považujeme dysgramatismy /neobratnosti/ za fyziologické. Pokud přetrvávají ve větším rozsahu i nadále, potom signalizují opoždění v řečovém nebo intelektovém vývoji.

Lexikálně-sémantická rovina

Jedná se o aktivní a pasivní slovník, tj. o porozumění řeči a vyjadřování. Kolem 10 měsíců hovoříme o tzv. porozumění řeči. Pochopení poznáme podle toho, že dítě na pokyn reaguje motorickou reakcí.

Aktivní slovní zásoba se začíná rozvíjet v roce. Dítě se učí, že pomocí slov může označovat osoby a předměty, slova začínají nahrazovat reálné předměty. Pro rozvoj řeči je velice důležité vše pojmenovávat / vše, co dítě vidí, slyší, dělá, prožívá, rovněž to, co děláme my/. Tím dochází k pevnému, jasnému spojení mezi předmětem, činností a slovem. Není tedy náhodné, že dítě mezi 1,5 – 2 roky začíná klást otázky “Kdo to je?”, „Co to je?”.

Mezi 3 – 4 roky je druhý věk otázek typu – „Proč?”, „Kdy?”.

Pragmatická rovina

Touto rovinou rozumíme užití řeči v praxi. Zahrnuje takové dovednosti, jako je vyžádání či oznámení informace, Vyjádření vztahů, pocitů, události. Kolem 2 – 2,5 let dítě upřednostňuje slovní formu komunikace. Mezi 2,5 – 3 lety se pomocí řeči učí dosahovat cíle. Dalším projevem pragmatické roviny jsou konverzační schopnosti / výměna rolí v dialogu, udržování tématu. Mezi 3 – 4 lety dítě projevuje schopnost konverzaci nejen navázat, ale také ji udržet, rozvíjet, pokračovat v ní. Kromě řeči nutné připomenout i neverbální prvky komunikace. Jednota verbálních i neverbálních prvků komunikace je pro malé dítě velmi důležité.

Kategorie narušené komunikační schopnosti a její poruchy

Jestliže dítě výrazně zaostává ve svém řečovém vývoji ještě ve třech letech, pak se zřejmě jedná o opožděný vývoj řeči, který může mít různé příčiny a pravděpodobně již vyžaduje speciální logopedickou péči. Narušený vývoj řeči se může projevovat až úplnou nemluvností (hluboká mentální retardace). Lehčí případy při narušeném vývoji řeči, označujeme jako lehké odchylky od normy.